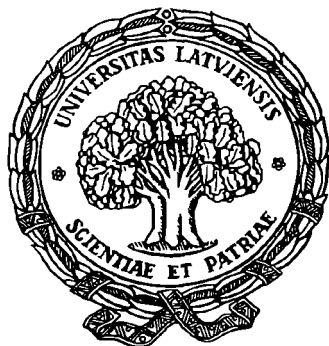

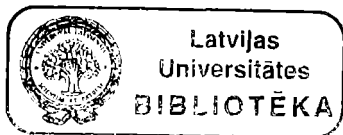
LATVIJAS UNIVERSITĀTES

**LU 56. ZINĀTNISKĀS KONFERENCES
BIBLIOTĒKZINĀTNES SEKCIJAS**

Tēzes

1997.gada 24.septembrī

Latvijas Universitāte
Rīga 1997

Akadēmiskā bibliotēka un lasītājs: tagadne un nākotne

Bibliotēkas loma mūsdienu mainīgajā pasaulē. Kāda tā ir vai kādai tai vajadzētu būt? Kādu vietu bibliotēku vidū (arī studentu vidū) ieņem Latvijas Universitātes bibliotēka? Nav noslēpums, ka pašlaik galvenais nav studēt diploma dēļ, bet tieši zināšanu dēļ, jo konkurences apstākļos nepieciešamas ļoti plašas zināšanas. Lai tās iegūtu, studiju procesā jāizmanto bibliotēka. Vai Universitātes bibliotēka spēj dot saviem lietotājiem visu nepieciešamo: ja nē, tad kādai vajadzētu būt bibliotēkas darbībai šajā jomā.

Latvijas Universitātes bibliotēkas fonds aptuveni 2 miljoni vienību. Lasītāju skaits ar katru gadu pieaug, jo bibliotēkas pamatlietotāju lokam (studentiem, mācību spēkiem utt.) pievienojas arī skolu jaunatne, jo bieži skolēni nevar atrast sev interesējošo literatūru skolas vai pilsētas bibliotēkā.

Lai varētu veikt lasītāju apkalpošanas darbu augstā līmenī, nepieciešams strādāt 2 virzienos: 1) izziņāt lasītāju informacionālās vajadzības un atkarībā no tām izstrādāt komplektēšanas politiku; un 2) attīrīt fondu no novecojušiem izdevumiem. Tas palīdzēs ātrāk

izmantot tradicionālo kartiņu katalogu. Šajā jomā bibliotēkā ir ļoti daudz darāmā.

Par to, kādus katalogus, kādās valodās, kādus izdevumus mūsu studenti lieto un izmanto visvairāk, liecina aptauju dati. Protams, lielākā daļa vēlas lietot un arī lieto elektronisko katalogu, bet netiek aizmirsti arī kartiņu katalogi, jo ļoti ievērojama fonda daļa joprojām atspoguļota tikai kartiņu katalogos.

Mums, bibliotekāriem, jā dara viss iespējamais, lai nevis zaudētu savus lasītājus, bet tieši pretēji vairāk viņus piesaistītu, izmantojot dažādas jaunas apkalpošanas formas.

Ļoti svarīgs nosacījums lasītāju apkalpošanas efektivitātes palielināšanai ir bibliotēku sadarbībai. Šajā jomā vēl ir daudz neizmantotu iespēju.

M.Sci.Soc. **Gunta Freimane**

Latvijas Republikas Valsts kancelejas vecākā referente
(bibliotēkas vadītāja)

Bibliotekārā psiholoģija

Bibliotekārās psiholoģijas attīstību mūsdienās nosaka:

- pārmaiņas, kas iezīmējas bibliotēkzinātnes teorijās (priekšstati par tautas bibliotēkas funkcijām; priekšstati par bibliotēkas mērķi);
- psiholoģijas zinātnes stāvoklis;
- ekonomikas stāvoklis un problēmas.

Bibliotekāra psiholoģijas izpausmes rada izpratne par to, kādam jābūt bibliotekāram un kāds ir ideāls bibliotekārs.

Var izdalīt divus bibliotekāra ideāltēla veidus:

- bibliotekārs, kura ideāls ir tolerance;
- bibliotekārs, kas ierobežo bibliotēku lietotāju brīvību, sekmējot sabiedrības morālu izaugsmi (izslēdzot no fonda visu slikto un reklamējot labo).

Bibliotekāra sociālajā lomā ietilpst ļoti daudzveidīgas funkcijas. No bibliotekāra parasti tiek prasīts, lai viņš būtu pedagogs, psihologs, lietišķs informācijas centra darbinieks, saskarsmes meistars, prastu vadīt masu pasākumus un vienlaikus

varētu stundām vienmuļi un monotoni rediģēt katalogus un rakstīt katalogu kartītes.

Bibliotekāra sociālās lomas īpatnības nosaka sociālās lomas realizācijas fons- saskarsmes funkcijas, intensīvi kontakti ar lasītājiem, emocionālās un tekstuālās informācijas pārpilnība, darba tempa un ritma nestabilitāte, daudzu procesu rutīnais raksturs.

Lai veiktu visas sociālajā lomā iekļautās īpašības, bibliotekārm būtu jāattīsta:

- intelektuālās īpašības erudīcija, spēja izteikt savas domas, diskutēt, spēja analizēt;
- komunikatīvās īpašības saskarsmes prasmes, laipnība, uzmanība, emocionalitāte, dzīvesprieks, humora izjūta, jāprot cilvēkos klausīties un viņus saprast, atrast pareizo toni sarunai;
- gribas īpašības prasme piespiest sevi veikt jebkuru nepieciešamu darbu;
- uzmanības īpašības - spēja ātri pārslēgties no vienas darbības uz otru, prasme koncentrēties.

Cilvēkam, kurš gatavojas ieņemt konkrētu vietu bibliotēkā, vajadzētu jau laikus stādīties priekšā šo sociālo lomu un izlemt vai varam attīstīt sevi nepieciešamās īpašības.

Izmantojot psiholoģijas zināšanas bibliotekārā praksē, iespējams panākt pilnīgāku izpratni par procesiem, kas notiek bibliotēkā, kā arī sekmēt problēmu risināšanu.

Bibliogrāfija kā darbība un līdzekļi

(Ieskats rietumvalstu bibliogrāfijas teorētiku publikācijās)

Bibliogrāfijas saturs, funkcijas un veidi rietumvalstu teorētiku darbos laika gaitā ir traktēts atšķirīgi. Viennozīmīga viedokļa nav arī šodien. Taču dažādu autoru un dažādu izdevumu formulējumos ir atrodamas arī vairākas kopīgas pazīmes. Un kā galvenais kopīgais bibliogrāfijas raksturojumā ir tās divas pamatnozīmes (funkcijas): bibliogrāfija ir grāmatu (manuskriptu un citu dokumentu) (1) sarakstu sastādīšana atbilstoši kādai noteiktai sistēmai un (2) grāmatu analītiska izpēte.

Bibliogrāfijas primārā funkcija ir dokumentu uzskaitē, jo pētīt var tikai tad, kad ir zināma dokumentu esība. Dokumentu uzskaites rezultāts (produkts) ir bibliogrāfiskie līdzekļi. To pamatforma ir **uzskaitošā** (reģistrējošā) bibliogrāfija, kas savukārt iedalās autoru, priekšmetu un nacionālā (Dž. Fēzers) vai nacionālā un katalogālā, atstājot īpašā grupā priekšmetu un citus bibliogrāfijas tipus (V.V. Kleps).

Analītiskā bibliogrāfija pārstāv bibliogrāfiju tās zinātniskajā aspektā. Tā pēta un organizē informāciju par grāmatu

iespiešanas un ar tekstu saistītiem jautājumiem. Tās gala produkts ir **deskriptīvā** bibliogrāfija. Kā deskriptīva bieži vien tiek apzīmēta arī uzskaitošā bibliogrāfija (R.B.Stouks).

Bibliogrāfija kā zinātne tiek raksturota kā organizētas zināšanas par grāmatām visos aspektos (V.V.Kleps). No šī un iepriekš minētā par analitisko bibliogrāfiju redzams, ka bibliogrāfijas jomā pilnīgi tiek iekļauts arī tas, ko saprotam ar grāmatzinātņi.

Bibliotēka informācijas sabiedrībā

Līdz gadsimtu mijai ir palikuši nepilni trīs gadi. Būs aizritējis gadsimts, kuru mēs saistām ar tehnikas revolūcijas uzplaukumu. Šodien pasaulē daudz domā ne tikai par politisko, bet arī par kultūras un informācijas attīstību. To izsaka pēdējā laikā arvien biežāk lietotie jēdzieni "sabiedrības informatizācija" vai "informācijas sabiedrība"

Visas bibliotēkas pārdzīvo smagu periodu, jo nespēj pilnībā nodrošināt savu lasītāju informacionālās vajadzības. Bibliotēkām kā konkurenti ir parādījušies dažādi elektroniskie informācijas nesēji INTERNETS, virtuālā jeb elektroniskā bibliotēka, kas piedāvā skatīt un izmantot lielāku un daudzveidīgāku informācijas klāstu.

Bibliotēkas iespējas sabiedrības informatizācijas procesā ir tikai attīstības sākumā, un neviens pilnībā nevar paredzēt pašreizējās informācijas pārpilnības sekas nākotnē. Bibliotēka ir krustcelēs, un tās liktenis nākotnē pagaidām vēl nav skaidri zināms: tāpat kā nav zināms vai elektroniskie teksti aizstās grāmatas.

Bibliotēka informācijas sabiedrībā varētu ieņemt vienu no galvenajām vietām, jo:

1) informācijas daudzums ne tikai Latvijā, bet arī pasaulē pieaug katru dienu, līdz ar to palielinās pieprasījums pēc tās,

2) līdz ar informācijas pieaugumu, nozīmīgāka kļūst bibliotēka kā informācijas apstrādātāja, glabātāja, sniedzēja.

Neskatoties uz to, ka tehnoloģija šodien ir ļoti attīstīta, ka tā piedāvā daudz dažādu iespēju ātrāk un kvalitatīvāk saņemt informāciju par nepieciešamo tēmu, bibliotēka kā informācijas iestāde vēl aizvien ieņem un ieņems nozīmīgu vietu savu lietotāju vidū. Visā pasaulē vēl aizvien tiek izdotas grāmatas, un cilvēki tās pērk. Tas pierāda tikai to, ka grāmatas ir vajadzīgas, ka vajadzīgas ir arī bibliotēkas, kur šīs grāmatas uzglabāt un nepieciešamības gadījumā saņemt, lai izmantotu.

M.Sci.Soc. **Baiba Holma**

Latvijas Universitātes Bibliotēkzinātnes un informācijas
katedras lektore

Informācijas meklējumvalodas informācijas meklēšanā

1. Informācijas meklējumvalodas (IMV) ir valodas, kuras izstrādātas, lai informācijas lietotājam palīdzētu atrast nepieciešamo informāciju kādā informācijas masīvā jeb informācijas meklēšanas sistēmā (IMS). Meklēšanu nosaka šādi faktori:

- IMV iespējas dokumenta satura (zināšanu un/vai informācijas) atklāšanā;
- indeksēšanas kvalitāte;
- IMV iespējas informācijas meklēšanā;
- informācijas lietotāja informacionālo vajadzību apzinātības pakāpe un pieprasījuma formulējuma precizitāte.

Pārējie faktori, kuri arī ietekmē informācijas atrašanu (piemēram, datu bāzēs - meklēšanas programmatūra, kas nosaka ierakstu atlasi, kartīšu katalogos starpkaršu noformējums, bibliogrāfiskos rādītājos - palīgrādītāji un noformējuma

kvalitāte u.c.), vairāk raksturo citus informācijas meklēšanas sistēmas elementus.

2. Lai informācijas meklēšanas process neprasītu no informācijas lietotāja īpašas priekšzināšanas, mūsdienās tajā arvien vairāk tiek dota iespēja lietot dabiskajai valodai tuvinātas IMV. Informācijas meklēšanas veicināšanai IMV struktūra tiek veidota tā, lai leksisko vienību grupējums pēc iespējas tuvāk atbilstu zināšanu un/vai informācijas glabāšanas un meklēšanas veidiem cilvēka atmiņā, piemēram, informācijas meklēšanas tezauros, termini grupēti klasteros, kas atsedz gan to loģisko, gan asociatīvo saistību un līdz ar to palīdz informācijas lietotājam izvēlēties terminus, kas nodrošinātu meklēšanas pilnīgumu un precizitāti.
3. Arvien skaidrāk nodalāmas IMV, kurām ir lielāka nozīme tradicionālajās IMS un dokumentu fiziskā meklēšanā, no IMV, kuru efektivitāti nosaka to pielietošana automatizētajās (datorizētajās) IMS.
4. Nevienu no IMV nevar uzskatīt par nederīgu. Konkrētās IMV izvēli un pielietošanu nosaka tās piemērotība attiecīgajai informācijas meklēšanas sistēmai.

5. Nekontrolētās IMV informācijas meklēšanā vēl nespēj aizstāt kontrolētās IMV, tāpēc meklēšanas efektivitāti bieži vien nosaka prasmīga abu IMV tipu pielietošana.

Informācijas meklējumvalodu uzbūve un lietošanas problēmas datorkatalogā

Dokumentam kā informācijas avotam piemīt spēja saglabāt informāciju un dot pieeju zināšanām, kas fiksētas tajā.

Informācijas sakārtošanai un meklēšanai tiek izmantotas informācijas meklējumvalodas (IMV), kurām jānodrošina iespējami pilnīgas un precīzas informācijas atrašana, izvairoties no informācijas trokšņa.

Lingvistisko līdzekļu kvalitāte lielā mērā ietekmē informācijas pieejamību. Jo dabiskāka informācijas meklējumvaloda (tuvāka cilvēka dabiskai valodai), jo vairāk to izmanto informācijas meklēšanā.

Dažādu automatizācijas sistēmu datorkatalogi paver atšķirīgas iespējas informācijas meklējumvalodu lietošanai. Aktuāls kļūst jautājums, kuru IMV un kuru informācijas sistēmu izvēlēties, lai sekmīgāk veiktu tematisko meklēšanu, kura, informācijas milzīgā apjoma dēļ kļuvusi par primāro informācijas atlasē kritēriju.

IMV lietošana datorkatalogā nepieciešama un iespējama, tās piemērojot automatizācijas sistēmām. Problēma rodas to stingri noteiktās struktūras dēļ, kuru samērā grūti pārveidot automatizētā formā.

Tradicionālās klasifikācijas sistēmas bija racionālas informācijas atspoguļošanai kartiņu katalogos. Līdz ar datortehnikas ieviešanu radušās pārmaiņas meklēšanas sistēmā, on line un CD-ROM datu bāzu izmantošana tradicionālās klasifikācijas sistēmas "nobidija" otrā vietā, priekšroku dodot netradicionālajām deskriptoru meklējumvalodām, jo tām nav statiska struktūra un tās bez grūtībām modificējamas un ērtāk izmantojamas lietotājiem, nodrošinot operatīvāku informācijas meklēšanu un atrašanu.

Izvēloties informācijas meklējumvalodu lietošanai datorkatalogā, piemērotākās ir netradicionālās kontrolētās informācijas meklējumvalodas informācijas tezauri, īpaši piemēroti tie ir lietošanai nozaru bibliotēkās.

Bibliotēkā ar universāla satura fondu, kurā līdz šim lietojusi tradicionālo klasifikācijas tipa IMV, informācijas meklēšanā vēlams izmantot gan klasifikācijas tipa IMV, gan informācijas meklēšanas tezauru.

IMV attīstības limenis un lietošanas iespējas ietekmē zināšanu pieejamību un sabiedrības informacionālo nodrošinājumu.

M.Hist. **Georgs Briežkalns**

LU bibliotēkas bibliogrāfs

Ārzemju profesori LU 20. - 30. gados

Latvijas Universitātē 20.- 30. gados ar lekcijām un priekšlasījumiem uzstājās arī ārvalstu zinātnieki, to vidū arī somu profesori J.Mikola, A. Talgrens, K.Krons, A.Kajanders.

J.Mikolas lekciju tematika baltu valodas un somu valodas sakari un savstarpējā ietekme.

A.Talgrens nolasīja lekciju ciklu par Baltijas, sevišķi Igaunijas aizvēstures laikmetu.

K.Krons lasīja lekcijas par somu un latviešu folkloras mijiedarbību, tematiku, kopējo un atšķirīgo.

A.Kajanders par jauno zinātnieku sagatavošanas problēmām un mazo tautu vietu pasaulē.

M.Sci.Soc. **Viesturs Zanders**

LU Bibliotēkzinātnes un informācijas katedras lektors

Kārlis Rasiņš (1886 - 1974) un apgāds "Literatūra"

Ziņojums sniedz ieskatu mazpazīstamā latviešu izdevēja dzīves gājumā un viņa profesionālajā darbībā tālaika grāmatniecības kontekstā.

Izdevniecību "Literatūra" K.Rasiņš izveido 1926. gadā (tajā pašā gadā H.Rudzītis nodibina "Grāmatu draugu") un līdz 1940. gada vasarai nāk klajā 163 grāmatas (91 latviešu un 72 krievu valodā). To vidū ir gan plaši folkloras krājumi "Latvju tautas dainas" (1-12, 1929-1932) un "Latvju tautas anekdotes" (1-4, 1929-1930), gan dzejas antoloģijas un kultūrvēsturiski nozīmīgā "Latviešu literatūras vēsture" (1-6, 1935-1937). Būtisku iespaidu uz K.Rasiņa dzīvi un izdoto grāmatu klāstu atstāj viņa radniecība ar mūziķu Jurjānu dzimtu. 20. gadu pirmajā pusē iegūtā pieredze periodisko izdevumu administrēšanā Rasiņam vēlāk noder pašam, izdodot žurnālus ("Daile" "Spārnotā Latvija").

30. gados sadarbību ar apgādu uzsāk K.Egle (1887-1974), kurš sagatavo brāļu Kaudzišu un Valda rakstu izdevumus. Ar eseju

krājumiem un daiļdarbiem par apgāda autoriem kļūst Z.Mauriņa (1897- 1978) un K.Raudive (1909-1974).

Nacistu okupācijas laikā (1941-1944) K.Rasiņš izdod vismaz 34 grāmatas, pārsvarā daiļliteratūru un mākslas izdevumus. Savukārt trimdā (laikposmā no 1947 līdz 1961. gadam) Rasiņš izdod vēl 3 grāmatas. Mūža nogalē viņš strādā vairākās Zviedrijas augstskolu bibliotēkās.

Programmā:

1. Akadēmiskā bibliotēka un lasītājs: tagadne un nākotne
*M.Sci.Soc. **Anita Bakēvica***
2. Bibliotēkārā psiholoģija
*M.Sci.Soc. **Gunta Freimane***
3. Bibliogrāfija kā darbība un līdzekļi
(Ieskats rietumvalstu bibliogrāfijas teorētiku publikācijās)
*M.Sci.Soc. **Solveiga Skotele***
4. Bibliotēka informācijas sabiedrībā
*M.Sci.Soc. **Kristīne Šteina***
5. Informācijas meklējumvalodas informācijas meklēšanā
*M.Sci.Soc. **Baiba Holma***
6. Informācijas meklējumvalodu uzbūve un lietošanas
problēmas datorkatalogā
*M.Sci.Soc. **Skaidrīte Giluča***
7. Ārzemju profesori LU 20. – 30. gados
*M.Hist. **Georgs Briežkalns***
8. Kārlis Rasiņš (1886 - 1974) un apgāds "Literatūra"
*M.Sci.Soc. **Viesturs Zanders***